

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-3-67-88>

УДК 354:378(477)

Опар Н.В.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

СУСПІЛЬНЕ УСВІДОМЛЕННЯ НЕОБХІДНОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ЗРІЗ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню стану забезпечення якості вищої освіти в Україні. Наведено характерні ознаки державного управління якістю вищої освіти в Україні та світові концептуальні підходи до європейських моделей оцінки якості вищої освіти. На підставі результатів анонімного опитування, проведеного у період з 15 листопада по 24 грудня 2018 р., в якому взяли участь 269 респондентів різного віку та з різних країн, висвітлено основні проблеми забезпечення якості вищої освіти в Україні; запропоновано визначення поняття «якість вищої освіти» та визначено пріоритетні напрями удосконалення державного управління забезпеченням якості вищої освіти в Україні в контексті євроінтеграційних процесів.

Ключові слова: вища освіта, забезпечення якості вищої освіти, опитування, євроінтеграція, якість

Опар Nataliia

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

PUBLIC AWARENESS OF THE NECESSITY OF HIGHER EDUCATION QUALITY ASSURANCE IN UKRAINE: SOCIOLOGICAL ANALYSIS

Summary. The article is devoted to the study of higher education quality assurance conditions in Ukraine. The typical characteristics of higher education quality public administration in Ukraine and the world conceptual approaches to European higher education quality assessment models are given. The characteristic features and problems of the state quality management of higher education in Ukraine are presented. In order to study the status of the higher education quality in Ukraine from November 15, 2018 to December 24, 2018 an anonymous sociological survey was conducted in which 269 respondents from all ages and from different countries took part. The study showed that the problem of ensuring the quality of higher education in Ukraine is very important. Most respondents (59%) believe that in Ukraine the quality of higher education is medium. According to the results of the survey, the current problems of the development of higher education in Ukraine and the first steps that need to be taken, to solve them were identified. The definition of the quality of higher education is offered. The priority directions of improving the higher education quality assurance in Ukraine in the context of European integration processes are determined, namely: development and improvement of regulatory, organizational, scientific, methodological, financial and other documents on the functioning of the higher education quality assurance system; creation of independent accreditation institutions; establishing cooperation with the best world universities; use of modern information and communication technologies and means of training, strengthening the material and technical base of the educational process and others.

Keywords: higher education, higher education quality assurance, survey, European integration, quality.

Постановка проблеми. Сьогодні система вищої освіти в Україні переживає новий етап свого розвитку, пов'язаний з активними процесами інтеграції нашої країни до світового навчального простору. Досягнення в освітній сфері сприяють росту якісних показників в усіх інших сферах життєдіяльності суспільства. На даному етапі сфера вищої освіти має ряд проблем, серед яких вагоме місце займає забезпечення якості вищої освіти. Оновлення системи вищої освіти шляхом запровадження ефективних інструментів забезпечення якості вищої освіти є надзвичайно актуальним для України в контексті євроінтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти обраної теми дослідження знайшли своє відображення у багатьох наукових працях. Зокрема сутність поняття якості вищої освіти обґрунтовано у працях В. Лугового, В. Максимової, Ю. Романенко, Н. Селезньової, О. Чемерис. Питання забезпечення якості вищої освіти в Україні та Європі досліджували В. Андрущенко, С. Домбровська, В. Малиновський, М. Кісіль, С. Ніколаєнко, О. Поступна, С. Шевченко та ін. Вхідження України до європейського освітнього простору досліджували вчені

А. Завгородній, І. Золотарьова, С. Калашнікова, Т. Козарь, Т. Кристопчук, В. Паламарчук, У. Парпан, Х. Себкова та багато інших.

Виділення не вирішених раніше завдань і частин загальної проблеми. Не зважаючи на наявність значної кількості публікацій щодо розвитку системи забезпечення якості вищої освіти в Україні та у зв'язку із динамічним розвитком системи вищої освіти та недостатнім ступенем розробки нормативно-правового та науково-методичного забезпечення якості освіти, сьогодні вимагає подальшого розвитку дослідження питань, пов'язаних із розвитком і комплексною розробкою інноваційних підходів до вдосконалення забезпечення якості вищої освіти України під впливом глобалізаційних та євроінтеграційних процесів.

Мета статті полягає у визначенні пріоритетних напрямів удосконалення державного управління забезпеченням якості вищої освіти в Україні в контексті євроінтеграційних процесів шляхом оприлюднення результатів анонімного опитування щодо дослідження сучасного стану забезпечення якості вищої освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Для забезпечення якості освіти в Україні необхідне прове-

дення широкого спектра реформ у цій галузі, що дасть змогу випускникам закладів вищої освіти (далі ЗВО) України становити гідну конкуренцію світовим та європейським спеціалістам. Одним із шляхів досягнення визнання якості підготовки наших фахівців слід вважати поєднання новітніх здобутків світової системи освіти з традиціями української вищої школи.

Державне управління якістю вищої освіти в Україні характеризується такими ознаками: відсутністю чіткої нормативно-правової бази та стандартів, які б регламентували управління якістю вищої освіти; формалізацією процедур ліцензування та акредитації, відсутністю спеціальних агенцій з акредитації; відсутністю ефективної системи контролю якості діяльності ЗВО; недостатнім фінансуванням ЗВО; відсутністю критеріїв оцінювання якості діяльності ЗВО тощо.

Наявність цих проблем потребує негайного вирішення. Враховуючи напрацювання вчених, можна сказати, що європейські моделі оцінки якості вищої освіти переважно поділяють такі світові концептуальні підходи:

- утвердження пріоритету оцінки «споживача» над оцінкою «виробника»;

- комплексний розгляд проблеми якості через створення ключових елементів (освітніх стандартів, оцінок досягнень незалежними організаціями, автономії освітніх закладів та ін.);

- визначення рейтингу ЗВО, враховуючи такі основні параметри: як репутація в суспільстві, вступний конкурс, науковий потенціал професорсько-викладацького складу, фінансові ресурси закладу, задоволеність здобувачів вищої освіти якістю та організацією навчального процесу, задоволеність роботодавців якістю підготовки фахівців;

- поєднання внутрішньої та зовнішньої оцінки;
- використання оцінки як засобу звітності та як засобу сприяння розвитку навчального закладу;

- проведення моніторингу якості на національному та міжнародному рівнях як основи для прийняття управлінських рішень;

- тенденція до використання єдиної термінології, що сприяє покращенню міжнародної комунікації як між національними системами вищої освіти, так і між різноманітними освітніми профілями (програмами підготовки) [1, с. 398; 2].

З метою дослідження стану якості вищої освіти в Україні у період з 15 листопада по 24 грудня 2018 року автором було проведено анонімне

соціологічне опитування. Респондентам було запропоновано відповісти на 15 запитань відкритого та закритого типу. Опитування проводилося у мережі Інтернет за допомогою соціальних мереж та електронної пошти. Анкету було створено за допомогою популярного інструменту для онлайн-опитувань Survio (веб-адреса: survio.com). Компанія зареєстрована у Чехії. Даний сервіс офіційно функціонує з квітня 2012 року. Він є безкоштовним, пропонує багато готових шаблонів анкет. Користувачський інтерфейс доволі простий. Ідеально підходить для бізнесу, некомерційних організацій, освітніх установ та особистого користування.

Загалом в опитуванні взяли участь 269 респондентів різного віку з різних областей України та інших країн. Зокрема: віком до 20 років – 13%; 20-30 років – 45%; 30-40 років – 24%; 40 років і вище – 18%. Більша половина опитаних останніх пів року проживає в м. Івано-Франківську та Івано-Франківській області. Також в опитування взяли участь респонденти з Київської, Львівської, Чернівецької, Харківської, Тернопільської, Херсонської, Запорізької, Черкаської, Житомирської, Закарпатської, Луганської, Миколаївської, Одеської, Волинської, Рівненської, Дніпропетровської областей; та респонденти з Польщі, Чехії, Литви, Великобританії, Канади та США. Що стосується освіти респондентів – то всього 2% опитаних мають середню освіту; 30% – вищу незакінчену (є студентами) та 68% мають вищу освіту.

Відповідаючи на запитання про важливість проблеми забезпечення якості вищої освіти в Україні, 66% респондентів обрали варіант «дуже важлива», 30% – «важлива, але існують проблеми, що потребують нагального вирішення», і по 2% обрали варіанти «другорядна» та «важко сказати».

Більшість респондентів вважає, що в Україні середній рівень якості вищої освіти – 59%. Приблизно однакова кількість визнають високий (19%) та низький (15%) рівні якості вищої освіти. Що стосується рівня якості вищої освіти ЗВО, який закінчували або в якому навчаються респонденти, – то 7% опитаних обрали варіант «дуже високий» та всього 2% – «дуже низький». Цікавим є те, що загальний рівень якості вищої освіти в Україні респонденти оцінили як «середній», а рівень якості вищої освіти у ЗВО, який вони закінчували / в якому навчаються – більшість оцінила як «високий» (49%). У таблиці 1 ви-

Таблиця 1

Результати відповідей на запитання «Як Ви оцінюєте рівень якості вищої освіти в Україні загалом?» та «Як Ви оцінюєте рівень якості вищої освіти, яку здобуваєте / здобували у Вашому закладі вищої освіти?»

Варіант відповіді	«Як Ви оцінюєте рівень якості вищої освіти в Україні загалом?»	«Як Ви оцінюєте рівень якості вищої освіти, яку здобуваєте / здобували у Вашому ЗВО?»
Дуже високий (5)	0%	7%
Високий (4)	19%	49%
Середній (3)	59%	35%
Низький (2)	15%	7%
Дуже низький (1)	4%	2%
Важко сказати	3%	0%

Джерело: розроблено автором

дображено результати відповідей респондентів на ці запитання у відсотковому співвідношенні.

Позитивними є результати відповідей на запитання «Чи Ви працюєте / плануєте працювати за спеціальністю?». 67% опитаних відповіли: «так»; 18% – «ні» та 15% «важко сказати».

Далі респонденти повинні були відповісти на запитання: «На Вашу думку в Україні функціонує достатня кількість закладів вищої освіти?». Як показали результати опитування, 41% респондентів вважає, що в Україні функціонує достатня кількість ЗВО. На два відсотки більше, 43%, вважають, що їх занадто багато; 4% опитаних вважає, що ЗВО в Україні замало та 12% респондентів не змогли визначитися з відповіддю.

Оскільки в Україні вже кілька років поспіль вступ до ЗВО проводиться за результатами зовнішнього незалежного оцінювання, анкета містила питання стосовно такого процесу вступу. Більшість респондентів (46%) підтримують таку систему вступу; 37% вважають її доцільною тільки для певних спеціальностей; 9% не підтримують взагалі та 8% вагаються.

Наступні два запитання анкети пов'язані із визначенням основних проблем щодо розвитку вищої освіти в Україні та шляхів їх вирішення. Респонденти мали можливість обрати кілька відповідей. До основних проблем щодо розвитку вищої освіти в Україні опитуванні віднесли наступні: низький рівень підготовки абітурієнтів та їх слабка зацікавленість у здобутті якісної вищої освіти (15%); невідповідність викладання та структури освіти вимогам ринку праці (14%); застарілі навчально-методичні матеріали та слабка матеріально-технічна база (14%); невизнання дипломів більшості вітчизняних закладів вищої освіти на міжнародному ринку праці (13%); низький рівень якості вищої освіти порівняно із світовим рівнем (12%); низька заробітна плата викладачів (11%); корупційність викладацького складу закладу вищої освіти (6%); відсутність уніфікованої системи зовнішнього та внутрішнього забезпечення якості вищої освіти (5%); низький професійний рівень викладачів (5%); недосконале нормативно-правове забезпечення у сфері забезпечення якості вищої освіти (3%) та інше (2%). Можна сказати, що визначені проблеми пов'язані з питаннями реформування системи вищої освіти, недостатнім фінансуванням ЗВО та системи вищої освіти загалом; слабкими комунікативними зв'язками та співпрацею між зацікавленими сторонами освітнього процесу (абітурієнти, викладачі, майбутні роботодавці тощо).

З-поміж запропонованих варіантів першочергових кроків, які необхідно здійснити для покращення якості вищої освіти в Україні, найчастіше респонденти обирали наступні: налагоджувати співпрацю з кращими світовими університетами та запозичувати міжнародний досвід щодо покращення якості вищої освіти (13%); боротися з усіма проявами корупції (11%); підвищити заробітну плату викладачам (11%); залучати потенційних роботодавців щодо вирішення проблем якості вищої освіти (11%); використовувати новітні інформаційно-комунікативні засоби та методи навчання (10%); зміцнювати матеріально-технічну базу ЗВО (10%); стимулювати наукову діяльність

ЗВО (8%); підвищувати конкурентоздатність випускників ЗВО на ринку праці (8%); прийняти єдину систему забезпечення якості вищої освіти на зовнішньому та внутрішньому рівнях (7%); зменшити кількість ЗВО (7%); вдосконалити нормативно-правову базу у сфері забезпечення якості вищої освіти (3%) та інше (1%).

Далі респонденти повинні були відповісти, хто на їхню думку в першу чергу відповідальний за забезпечення якості вищої освіти в Україні? Анкета містила чотири варіанти відповідей, які потрібно було розмістити у порядку спадання за рівнем відповідальності. Так, на першому місці більшість респондентів розташувало варіант «Держава», далі – «Суспільство загалом»; «ЗВО» та «Викладачі та здобувачі вищої освіти».

Останні два запитання анкети були відкритого типу. Спершу респонденти повинні були назвати асоціацію, яку викликає у них фраза «якісна вища освіта». Серед найпопулярніших результатів можна виділити такі асоціації: *компетентність, конкурентоздатність / конкурентоспроможність, затребуваність, перспективність, працевлаштування, професіонал, професіоналізм, фахівець, знання, вміння, кваліфікація, практичне застосування знань, стажування, наука, розвиток, хороша робота, високий заробіток, відсутність корупції, успіх, добробут, якість життя, сильна держава, зможне суспільство, Європа, закордон, доступна, яка не існує, жодної асоціації*.

Також респондентам було запропоновано пояснити, як вони розуміють поняття «Якість вищої освіти». Результати можна умовно поділити на кілька груп. До першої віднесемо відповіді, у яких респонденти вважають, що якість вищої освіти – це знання або високий рівень знань випускників ЗВО; компетентність, знання, вміння та практичні навички, отримані у достатньому обсязі під час навчання у ЗВО, та які можуть бути використані у майбутньому працевлаштуванні; підготовка висококваліфікованих та ерудованих фахівців; достатній рівень викладання та професіоналізм викладачів.

До другої групи результатів належать відповіді респондентів, пов'язані з розумінням якості вищої освіти як відповідності вимогам ринку праці; конкурентоздатності на ринку праці; відповідністю встановленим критеріям та здатністю задовольняти потреби роботодавців; відповідністю міжнародним стандартам; адаптацією до вимог працедавця; можливістю працювати за фахом тощо.

Третя група відповідей пов'язана із залежністю якості вищої освіти від правильної організації навчального процесу, методики викладання, матеріально-технічної бази навчання, наукової діяльності ЗВО, проведенням реформ у зв'язку із Болонською декларацією та євроінтеграцією тощо.

Таким чином, на підставі отриманих результатів, можна сказати, що якість вищої освіти розуміється як сукупність знань, вмінь та навичок, що відповідають встановленим критеріям та стандартам і мають здатність задовольняти потреби споживачів та відповідати вимогам ринку праці. Також, якість вищої освіти залежить від організації навчально-виховного процесу, матеріально-технічної бази та державної політики у сфері вищої освіти тощо (див рис. 1).

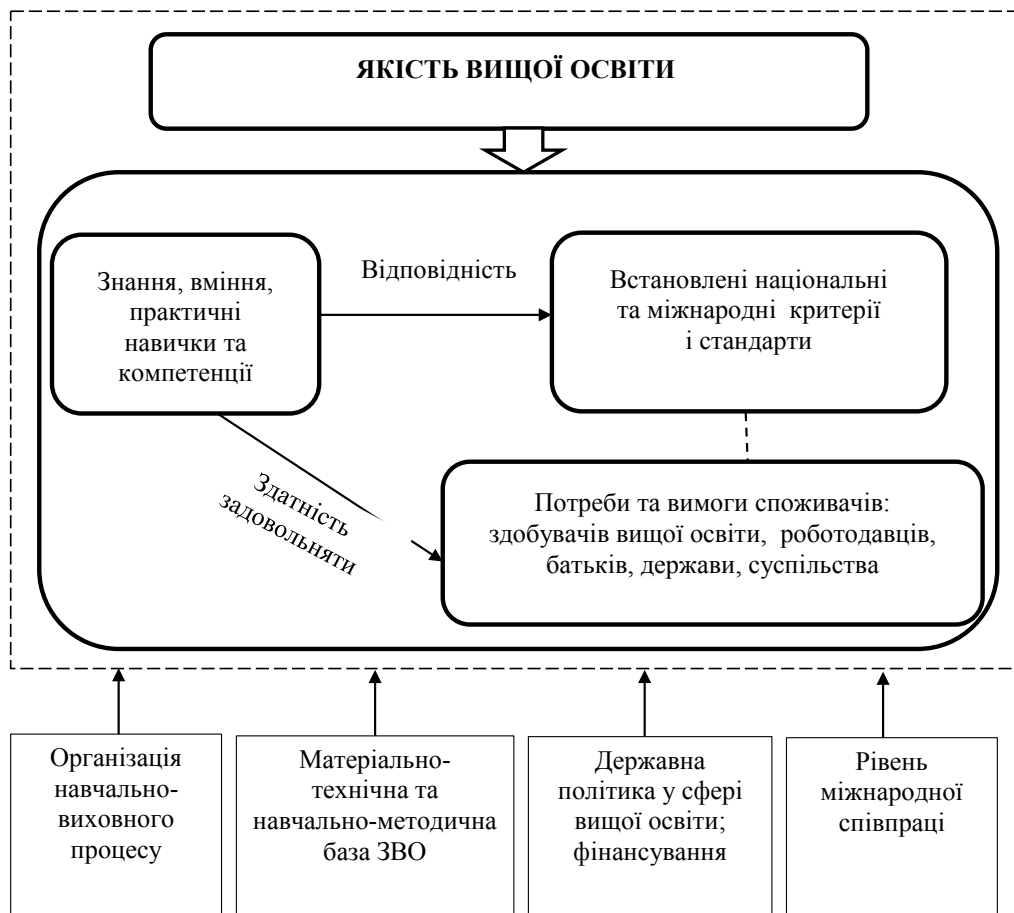

Рис. 1. Схематичне відображення поняття «якість вищої освіти»

Джерело: розроблено автором

На підставі проведеного дослідження можна визначити пріоритетні напрями удосконалення державного управління забезпеченням якості вищої освіти в Україні в контексті євроінтеграційних процесів, які полягають у наступному: розробці та вдосконаленні нормативно-правових, організаційних, науково-методичних, фінансових та інших документів, що регламентують процес функціонування системи забезпечення якості вищої освіти; створенні незалежних акредитаційних установ; налагодженні співпраці з кращими світовими університетами; запровадженні механізмів державно-громадського управління; розширенні демократичних засад функціонування ЗВО та їх автономії; проведенні та участі у міжнародному моніторингу ЗВО; вивченні та впровадженні міжнародного досвіду дистанційної освіти; викорис-

тання сучасних інформаційно-комунікативних технологій та засобів навчання, зміцненні матеріально-технічної бази навчального процесу; запровадженні компетентісно-спрямованої системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти.

Висновки і пропозиції. Отже, можна стверджувати, що в Україні, як і в усьому світі, сформувалося усвідомлення важливості забезпечення якості вищої освіти, як головного чинника конкурентоспроможності держави та зростання людського потенціалу. Сьогодні, враховуючи результати роботи, що проводиться у напрямку інтеграції нашої країни до світового європейського простору, українська система вищої освіти все ще потребує формування та модернізації освітніх стандартів, системи моніторингу якості, рейтингування ЗВО та системи забезпечення якості вищої освіти тощо.

Список літератури:

1. Мещанінов О.П. Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні : монографія. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. 460 с.
2. Селезнєва Н. Качество высшего образования как объект системного исследования. Москва : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2001. 79 с.

References:

1. Maschaninov O.P. (2008). Suchasni modeli rozvytku universytetskoї osvity v Ukraini [The modern models of university education development in Ukraine]. Mykolaiv : MDHU im. P. Mogyly. (in Ukrainian)
2. Selezneva N. (2001). Kachestvo vysshego obrazovaniya kak ob'ekt sistemnogo issledovaniya [The quality of higher education as an object of system investigation]. Moskva : Issledovatel'skii tsentr problem kachestva podgotovki spetsialistov. (in Russian)